

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

α. σελ. 92 -93

Από τα αντιβενιζελικά κόμματα, πιο αδιάλλακτα ήταν τα κόμματα του *Δημητρίου Ράλλη* και του *Κυριακούλη*, ενώ το κόμμα του *Γεωργίου Θεοτόκη* ήταν πιο διαλλακτικό.

Το κόμμα του *Γ. Θεοτόκη* ήταν πιο μετριοπαθές από τα άλλα δύο και ζητούσε να διορθώσει αυτά που θεωρούσε λάθη των Φιλελευθέρων. Συμφωνούσε με την πάση θυσία αύξηση των εξοπλισμών και ζητούσε φορολογικές ελαφρύνσεις για τους μικροεισοδηματίες. Από το κίνημα στο Γουδί έως τη συνταγματική κρίση του 1915, μεταξύ των αντιβενιζελικών κομμάτων το θεοτοκικό κόμμα είχε τη μεγαλύτερη εκλογική βάση, και έτσι αποτέλεσε τον πυρήνα των Αντιβενιζελικών.

β. σελ. 213 – 214

Στο μεταξύ η επανάσταση του Θερίσου (10 Μαρτίου 1905) είχε αποκτήσει ισχυρά ερείσματα σε όλη την Κρήτη. Οργανώθηκε «Προσωρινή Κυβέρνησις της Κρήτης» στο Θέρισο, με πρόεδρο τον Ελ. Βενιζέλο και υπουργούς τους Κ. Φούμη και Κ. Μάνο. Η κυβέρνηση προέβη στην έκδοση γραμματίων για εσωτερικό πατριωτικό δάνειο 100.000 δραχμών, οργάνωσε υπηρεσίες οικονομικών, συγκοινωνιών και διοίκησης, τύπωσε γραμματόσημα και εξέδιδε την εφημερίδα, «Το Θέρισο». Η χωροφυλακή, που υποστήριζε τον Πρίγκηπα, δεν ήταν σε θέση να ελέγχει τα πράγματα, καθώς μάλιστα πολλοί χωροφύλακες αυτομόλησαν προς τους επαναστάτες.

γ. σελ. 152

Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η *Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής*, με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη – πολίτες ουδέτερων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξίμων.

ΘΕΜΑ Α2

- α. Σωστό
- β. Λάθος
- γ. Λάθος
- δ. Λάθος
- ε. Σωστό

ΘΕΜΑ Β1

σελ. 142 – 143

Η επιστροφή των προσφύγων στη Μικρά Ασία ξεκίνησε τους τελευταίους μήνες του 1918 μετά τον τερματισμό του πολέμου για την Τουρκία. Τον Οκτώβριο του 1918 συστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη *Πατριαρχική Επιτροπή*, με σκοπό την οργάνωση του επαναπατρισμού των εκτοπισμένων, με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης. Η παλιννόστηση έγινε τμηματικά, με τη μέριμνα του *Υπουργείου Περιθάλψεως*, και επιτράπηκε αρχικά να επιστρέψουν οι ευπορότεροι και οι πρόσφυγες οι προερχόμενοι από ορισμένες μόνο περιοχές της Δυτικής Μικράς Ασίας. Οι περισσότεροι επέστρεψαν στις εστίες τους μετά την απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη, το Μάιο του 1919. Μέχρι το τέλος του 1920 η πλειονότητα των προσφύγων είχε επιστρέψει στη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη.

Οι συνθήκες που βρήκαν στην πατρίδα τους ήταν άσχημες, καθώς πολλά σπίτια, εκκλησίες και σχολεία είχαν μερικώς ή εντελώς καταστραφεί. Επίσης, σε κάποιες περιοχές, σε σπίτια Ελλήνων είχαν εγκατασταθεί Μουσουλμάνοι πρόσφυγες από τις βαλκανικές χώρες. Στα πλαίσια της *Ύπατης Αρμοστείας Σμύρνης* ιδρύθηκε η «*Υπηρεσία Παλιννοστήσεως και Περιθάλψεως*», η οποία βοηθούσε όσους επέστρεφαν να αποκατασταθούν στα σπίτια τους και τις ασχολίες τους. Οι ειρηνικές όμως μέρες δεν κράτησαν πολύ. Λίγους μήνες αργότερα, τον Αύγουστο του 1922, θα έπαιρναν πάλι το δρόμο της προσφυγιάς.

ΘΕΜΑ Β2

σελ. 157

Την αστική αποκατάσταση ανέλαβε περισσότερο το κράτος και λιγότερο η ΕΑΠ, η οποία πρόσφερε οικονομική βοήθεια σε περιορισμένο αριθμό επιχειρήσεων, οικοτεχνικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων (όπως η ταπητουργία). Σε αντίθεση με την αγροτική αποκατάσταση, η αστική περιλάμβανε μόνο στέγαση και όχι πρόνοια για εύρεση εργασίας. Η αστική στέγαση συνάντησε περισσότερα εμπόδια από την αγροτική. Ο αριθμός των προσφύγων ήταν μεγάλος, τα ανταλλάξιμα (μουσουλμανικά) σπίτια στις πόλεις ήταν λίγα και τα οικιστικά προγράμματα του κράτους καθυστερούσαν, λόγω των πολιτικών ανωμαλιών και της κακής οικονομικής κατάστασης κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930. Πρόβλημα επίσης αποτελούσε η περιπλάνηση των αστών προσφύγων από πόλη σε πόλη για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι περισσότεροι πρόσφυγες στις πόλεις τα πρώτα χρόνια εργάζονταν περιστασιακά, είτε κάνοντας «μεροκάματα» στις οικοδομές, σε εργοστάσια και βιοτεχνίες, είτε ως πλανόδιοι μικροπωλητές και μικροκαταστηματαρχες. Άλλοι δούλεψαν ως ναυτεργάτες και εργάτες σε δημόσια έργα στις πόλεις ή στην ύπαιθρο (αρδευτικά και αποστραγγιστικά έργα, διάνοιξη δρόμων, κατασκευή ή επέκταση λιμανιών κ.ά.).

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ**ΘΕΜΑ Γ1**

α. Ως εισαγωγή μπορεί να αναφερθεί η αλλαγή πολιτεύματος με το σύνταγμα του 1864. «Ως πολίτευμα ορίστηκε η βασιλευομένη δημοκρατία αντί της μέχρι τότε συνταγματικής μοναρχίας». Παρά την έντονη αντίδραση του βασιλιά Γεωργίου Α', η Εθνοσυνέλευση επέβαλε την αρχή να προέρχεται η κυβέρνηση από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Αυτό που δεν ορίστηκε με σαφήνεια, διότι θεωρήθηκε αυτονόητο, ήταν ότι ο βασιλιάς όφειλε να δώσει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης σε βουλευτή του κόμματος που είχε την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής. Ο Γεώργιος εκμεταλλεύτηκε αυτήν την ασάφεια, για να διορίζει κυβερνήσεις της αρεσκείας του.

Το ιστορικό παράθεμα της Ν. Μαρωνίτη αναπαράγει μέρος του δημοσιεύματος του Χ. Τρικούπη «Τίς ππαίει», μετά τις εκλογές της 29^{ης} Ιουνίου 1874. Σύμφωνα με τον Τρικούπη, ο βασιλιάς έχει την αποκλειστική ευθύνη της παραποίησης των συνταγματικών θεσμών εξαιτίας του συγκεντρωτικού τρόπου με τον οποίο ασκεί την εξουσία. «Σύμφωνα με τον Τρικούπη...εξουσία».

Επιπλέον ο Τρικούπης αποδίδει την αποκλειστική ευθύνη της παρατεταμένης πολιτικής κρίσης στο βασιλιά και θεωρεί ότι τόσο ο λαός όσο και τα κόμματα είναι δύσκολο να αντιδράσουν. Ο λαός, αφενός, ή θα πρέπει να υποταχθεί στη βασιλική αυθαιρεσία ή να οδηγηθεί στην επανάσταση. Τα κόμματα, αφετέρου, είτε αδυνατούν να αντιταχθούν στο δεσποτικό τρόπο διακυβέρνησης, είτε τον συντηρούν και τον ενισχύουν. «Ο Τρικούπης...αυταρχικότητα».

β. Το πρόβλημα στην ασάφεια του συντάγματος σχετικά με την ανάθεση της εντολής για το σχηματισμό κυβέρνησης επιλύθηκε το **1875** με την ψήφιση της **αρχής της δεδηλωμένης**. Η ιδέα ανήκε στον νέο τότε πολιτικό Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος υποστήριξε δημόσια ότι μόνη λύση στο πρόβλημα της πολιτικής αστάθειας ήταν η συγκρότηση δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας, σύμφωνα με το πρότυπο της Αγγλίας. Για να καταστεί αυτό δυνατόν, έπρεπε ο βασιλιάς να αναθέτει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μόνο σε πολιτικό ο οποίος σαφώς είχε τη «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών. Αυτό θα στερούσε από τα κόμματα μειοψηφίας τη δυνατότητα να σχηματίζουν κυβέρνηση, θα τα ωθούσε σε συνένωση με τα μεγάλα και θα είχε ως αποτέλεσμα σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας. Η ιστορική αφήγηση επιβεβαιώνεται από τα λεγόμενα του Τρικούπη στο κείμενο Α, όπου με τον πλέον emphaticό τρόπο εκφράζει την άποψη πως, η «μόνη θεραπεία της νόσου» δηλαδή της πολιτικής αστάθειας είναι η συγκρότηση πλειοψηφικών κυβερνήσεων και η παγίωση του δικομματισμού. «Η αιχμηρή ... προοπτική».

Ο βασιλιάς, υπό την πίεση της αντιπολίτευσης και του επαναστατικού αναβρασμού του

λαού, υιοθέτησε τελικά την άποψη του Τρικούπη; η οποία αποτελεί τομή στην πολιτική ιστορία της χώρας, καθώς οδήγησε σε μεταβολή του πολιτικού τοπίου. Το κείμενο Β που αποτελεί μέρος του βασιλικού λόγου του Γεωργίου Α' (τον οποίον έγραψε ο Χ. Τρικούπης) επικυρώνει το γεγονός ότι ο βασιλιάς αποδέχτηκε την αρχή της δεδηλωμένης. Μέσα από το λόγο του διαφαίνεται η έμπρακτη αναγνώριση και υπακοή στους συνταγματικούς θεσμούς. «Όπως πλήρης ... εις αυτήν». Επιπλέον, επισημαίνεται ότι η κυβέρνηση πρέπει να έχει τη δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της βουλής ως απαραίτητη προϋπόθεση για την εύρυθμη λειτουργία του συνταγματικού πολιτεύματος. «Απαιτών ... πολιτεύματος». Το διάστημα μεταξύ του 1875 και του 1880 αποτελεί μεταβατική περίοδο. Στις εκλογές του 1875 και του 1879 κανένα κόμμα δεν κέρδισε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1884, τα δύο μεγάλα κόμματα, του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη, έλεγχαν το 92,2 % των εδρών στο Κοινοβούλιο. Το κοινοβουλευτικό ζήτημα και ο δικομματισμός θεμελιώθηκαν.

ΘΕΜΑ Δ1

α. Ρύθμιση 1870-71

Η οριστική αντιμετώπιση του προβλήματος έγινε με νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871. Στόχος των νομοθετημάτων ήταν να εξασφαλιστούν κατά προτεραιότητα οι ακτήμονες χωρικοί, με την παροχή γης, απαραίτητης για την επιβίωσή τους. Στο κείμενο Α καταγράφονται οι λόγοι που ώθησαν την κυβέρνηση Κουμουνδούρου στην αγροτική μεταρρύθμιση. Συμπληρώνοντας την ιστορική αφήγηση η δοθείσα πηγή αναδεικνύει τους κοινωνικούς λόγους που επέβαλαν τις συγκεκριμένες ρυθμίσεις και την ανάγκη παροχής κλήρου στους ακτήμονες χωρικούς της Πελοποννήσου που πλήττονταν από τις πολλαπλές καταπατήσεις της εθνικής και εκκλησιαστικής γης. «Λόγοι κοινωνικοί...εθνικής γης». Ταυτόχρονα, το κράτος προσπαθούσε να εξασφαλίσει μέσα από τη διαδικασία της εκποίησης, τα μεγαλύτερα δυνατά έσοδα, που θα έδιναν μια ανάσα στο διαρκές δημοσιονομικό αδιέξοδο. Επικυρώνοντας την ιστορική αφήγηση το παράθεμα υπογραμμίζει την ανάγκη του κράτους να αποκομίσει έσοδα μέσω της εκποίησης της εθνικής γης. Επιπρόσθετα η ενίσχυση των φυτειών και των μικρομεσαίων ιδιοκτησιών αναμενόταν να αυξήσει τα έσοδα των τραπεζών και διαφόρων εμπορικών ομάδων. Οι τελευταίες θα σημειώσουν αναπτυξιακή πορεία από την αύξηση των εξαγωγών των αγροτικών προϊόντων και θα διαδραματίσουν ενεργότερο ρόλο στη δανειοδοτική υποστήριξη των νέων μικροϊδιοκτητών γης. «Λόγοι οικονομικοί ... μικροπαραγωγών». Οι στόχοι ήταν αντιφατικοί και στην πραγματικότητα μόνο ο πρώτος επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό. Σύμφωνα με τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, οι δικαιούχοι αγρότες μπορούσαν να αγοράσουν όση γη ήθελαν, με ανώτατο όριο τα 80 στρέμματα για ξηρικά εδάφη και τα 40 στρέμματα για αρδευόμενα. Καταληκτικά, η μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Κουμουνδούρου κατά την -περίοδο 1860 – 1880 στόχευε στην ανάπτυξη της γεωργίας και μέσω αυτής στην προώθηση της εκβιομηχάνισης στη χώρα.

Ρύθμιση 1917

Το αποφασιστικό βήμα προς την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης έγινε στα παραγμένα χρόνια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και του «εθνικού διχασμού». Το 1917 η κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη αποφάσισε την ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης. Ο στόχος ήταν διπλός: αφενός η στήριξη και ο πολλαπλασιασμός των ελληνικών ιδιοκτησιών γης στις νεοαποκτηθείσες περιοχές και αφετέρου η αποκατάσταση των προσφύγων και η πρόληψη κοινωνικών ενστάσεων στον αγροτικό χώρο. Το κείμενο Β παρέχει επιπρόσθετες πληροφορίες για τους λόγους που η κυβέρνηση Βενιζέλου προχώρησε στην αγροτική μεταρρύθμιση. Αφενός η πρόθεσή της ήταν να ενισχυθεί το φρόνημα του αγροτικού πληθυσμού της Βόρειας Ελλάδας που πρόσφατα είχε ενσωματωθεί στο ελληνικό κράτος, αλλά και η πρόσκτηση των διαφορετικών χριστιανικών πληθυσμών στο ελληνικό εθνικό πρόγραμμα. Άλλωστε, αυτοί οι πληθυσμοί θα επάνδρωναν τον ελληνικό στρατό στον επερχόμενο πόλεμο. «Πρόθεση ... Ελλάδας». Αφετέρου, οι πολιτικές εξελίξεις και οι αυξανόμενες ενδοαστικές αναταραχές που ακολούθησαν τα γεγονότα του Εθνικού Διχασμού οδήγησαν την κυβέρνηση Βενιζέλου να διαφοροποιήσει τον αρχικό της σχεδιασμό για την εκούσια απαλλοτρίωση γης με την παράλληλη χρηματοδοτική υποστήριξη των ακτημόνων αγοραστών. Κάτω από την πίεση των γεγονότων επέλεξε τελικά την εφαρμογή ενός ριζοσπαστικότερου προγράμματος υποχρεωτικής απαλλοτρίωσης. «Αρχικά ... απαλλοτρίωσης». Με βάση αυτά τα νομοθετήματα η απαλλοτρίωση των μεγάλων αγροτικών ιδιοκτησιών έγινε δυνατή

στα αμέσως μετά τον πόλεμο χρόνια, όταν η ανάγκη αποκατάστασης των προσφύγων βρέθηκε στο επίκεντρο του κρατικού ενδιαφέροντος.

β. Ρύθμιση 1870-71

Από το 1870 ως το 1911 διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα με 370.000 παραχωρητήρια, πράγμα που δείχνει ότι οι φιλοδοξίες ή οι δυνατότητες των αγροτών για απόκτηση καλλιεργήσιμης έκτασης ήταν περιορισμένες αλλά και ο πολυτεμαχισμός της γης ήδη μεγάλος. Πρέπει να επισημανθεί ότι για τις περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως φυτείες, ελαιόδενδρα και αμπέλια, ο μέσος όρος έκτασης των ιδιοκτησιών ήταν σαφώς μικρότερος εκείνων που προορίζονταν για καλλιέργεια δημητριακών.

Επρόκειτο όμως για σημαντική διανομή καλλιεργήσιμων γαιών, ιδιαίτερα αν συγκριθεί με τα 600.000 στρέμματα εθνικών γαιών που είχαν διανεμηθεί τα προ-ηγούμενα χρόνια, από το 1833 μέχρι το 1870. Ωστόσο, μόνο το 50% περίπου του αντιτίμου των παραχωρούμενων γαιών πληρώθηκε τελικά στο κράτος από τους αγοραστές της εθνικής αυτής ιδιοκτησίας.

Στο κείμενο Α επιβεβαιώνεται η ιστορική αφήγηση καθώς το κράτος αποκόμισε λιγότερα έσοδα από τα προσδοκώμενα, ωστόσο μακροπρόθεσμα ωφελήθηκε μέσω της φορολόγησης της αγροτικής παραγωγής και κατ' επέκταση της επιχειρηματικής δραστηριότητας που τη συνόδευε. «Με την παραχώρηση ... παραγωγής».

Ρύθμιση 1917

Η αναδιανομή που έγινε έφτασε στο 85% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στη Μακεδονία και στο 68% στη Θεσσαλία. Στο σύνολο της καλλιεργήσιμης γης της χώρας το ποσοστό αυτό ανήλθε σε 40%. Μετά από λίγα χρόνια, κάτω από την πίεση του προσφυγικού προβλήματος, η αγροτική μεταρρύθμιση ολοκληρώθηκε και οδήγησε την αγροτική οικονομία της χώρας σε καθεστώς μικροϊδιοκτησίας.

Στο κείμενο Γ επικυρώνεται η πολιτική Βενιζέλου σε σχέση με την αγροτική μεταρρύθμιση. Εφαρμόζεται η πολιτική διανομής της γης σε μικρομεσαίες ιδιοκτησίες οικογενειακού χαρακτήρα, η οποία εφαρμόστηκε με επιτυχία στη Νότια Ελλάδα. Η συγκεκριμένη επιλογή ανεξάρτητα από την οικονομική παράμετρο, διασφάλιζε την πολιτική σταθερότητα. «Η λύση...πολιτεύματος». Άλλωστε η διανομή γης αποτέλεσε το «βασικό όπλο» για την παγίωση της εθνικής κυριαρχίας στη Βόρεια Ελλάδα. Μετά το 1923, οπότε και πραγματοποιήθηκε η διανομή γης που ανήκε σε Τούρκους και Βούλγαρους ανταλλάξιμους αλλά και σε Έλληνες μεγαλογαιοκτήμονες, η αγροτική μεταρρύθμιση του Βενιζέλου βαίνει στην τελική φάση υλοποίησής της. «Η διανομή γης ... μεγαλογαιοκτήμονες».

Με τη σειρά της η νέα κατάσταση δημιούργησε νέα προβλήματα. Οι μικροκαλλιεργητές δυσκολεύονταν να εμπορευματοποιήσουν την παραγωγή τους και έπεφταν θύματα των εμπόρων. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση προωθήθηκε η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας, κρατικών οργανισμών παρέμβασης και παραγωγικών συνεταιρισμών. Το αγροτικό ζήτημα απέκτησε έτσι νέο περιεχόμενο, χωρίς να προκαλέσει τις εντάσεις που γνώρισαν άλλα κράτη της Ευρώπης (Ισπανία, Βουλγαρία, Ρουμανία κ.λπ.).